

OBSAHOVÁ A DISKURZIVNÍ ANALÝZA

Patricie Sušovská

28.4.2021

**BSS405 Koncepce a metody výzkumu v bezpečnostních
a strategických studiích**

- Obsahová analýza
- Diskurzivní analýza
- Příklady z praxe

OBSAHOVÁ ANALÝZA A JEJÍ DEFINICE

- „Obsahová analýza je výzkumná technika pro objektivní, systematický a kvantitativní popis manifestního obsahu komunikace“ (Berelson 1952)
- „Obsahová analýza je kvantitativní výzkumnou metodou pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek“ (Scherer)

CO JE OBSAHOVÁ ANALÝZA

- Historicky především frekvenční analýza
 - Kódování do kategorií a poté popis skrze statistické metody
- V obsahové analýze dochází ke zkoumání textů (obrazů) s ohledem na několik vybraných znaků, jejichž výskyt je zachycován
- Cíl
 - identifikovat a kvantifikovat výskyt stanovených vlastností nebo dimenzí textů
 - Vytvářet obecné teorie, testovat hypotézy
- Proč zvolit OA?
 - Systematická práce s velkým množstvím dat (textu)
 - Možnost využít další kodéry
 - Vysoká míra strukturovanosti -> vysoký stupeň ověřitelnosti
- Rizika
 - Moc deskripce, málo kontextu
 - Nesleduje (a nedokáže sledovat) dopady sdělení na publikum
 - Zkratkovité spojování četnosti s významností
 - Nutné opomíjet další unikátní vlastnosti jednotky

JAK POSTUPOVAT

- Výběr výzkumného souboru
 - Co? Proč? Časové období?
- Vytvoření relevantního rámce kategorií
 - Proměnné – jaké znaky budeme podchycovat?
 - Proces operacionalizace
- Určení jednotky
 - Nejmenší prvek analýzy
 - Slova? Fráze? Kvazivěty? Věty? Články?
- Kódování
 - Jeden/více kodérů
 - Kódovací kniha a záznamový arch
 - Tvorba slovníků, poznámek z procesu
- Interpretace

CO POČÍTAT

- **Slova** - nejmenší jednotky
- **Témata** - jednoduchá věta, řetězec slov s nějakým předmětem
- **Postavy** - v některých studiích bude podstatnější, jak často jsou zmíněny vybrané osoby, než množství specifických slov
- **Odstavce**
- **Položky** - ve smyslu celé analyzované jednotky - knihy, dopisy, projevy
- **Koncepty** - podle Berga sofistikovanější počítání slov - soustředí se na slova seskupená v nějakém klastru (idea) - například deviace a slova jako zločin, delikt, podvod budou součástí klastru navázaného na koncept deviace

KVANTITATIVNÍ VS KVALITATIVNÍ

- Obě definice zmiňovaly kvantitativní přístup
- Zjevná vs latentní obsahová

KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ

- Zajímají ji **zjevná** (manifestovaná) sdělení
- Zaměřuje se na frekvenci výskytu slov, témat...
- Kritika
 - Zjednodušené spojování frekvence výskytu s významností
- Příklad
 - Analýza proměn audiovizuálních spotů podporujících prodej piva: komparativní obsahová analýza předkrizové a pokrizové etapy (2002-2008 a 2012-2018) (Lišková 2018)
 - Každá výzkumná podotázka přesně specifikuje hodnoty, které může s ní spojená proměnná nabývat

LIŠKOVÁ (2018)

1. Vytvoříme výzkumnou otázku

- *VV03: Mění se ve sledovaných audiovizuálních spotech akcent na koncept češství v propagaci prodeje piva?*

2. Představíme teorii, konceptuální východiska...

3. Stanovíme hypotézu

- *H03: V druhém sledovaném období 2012-2018 bude častěji akcentován koncept češství, tedy role piva jako nápoje pro „skutečného Čecha“.*

4. Definujeme hodnoty proměnné

- *0. není*
- *1. národní*
- *2. lokální*

KVALITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA

- Zaměřuje se na charakteristiku jazyka, pozornost věnuje obsahu a kontextuálnímu významu textu
- „subjektivní interpretace obsahu textových dat prostřednictvím systematického třídícího procesu kódování a identifikování témat nebo vzorů“ (Hsieh, Shannon 2005)
- Je schopna pracovat s **latentním** obsahem

KÓDOVÁNÍ V KVALITATIVNÍ OA

- Induktivní - kategorie vytvořeny z textu
- Deduktivní - aplikace kategorií dle existující teorie
- In vivo kódování nebo sociologické konstrukty?
- Hsieh a Shannon (2004) – Tři přístupy, způsoby kódování
 - Konvenční OA
 - Řízená OA
 - Souhrnná OA

LAMCHA (2018)

Užitární přístup	Obchod a ekonomika	V rámci pozitivní sémantické konotace je být součástí společného trhu výhodou. Spojené království má možnost se podílet na vývoji společného trhu. Plynou z toho také výhody z volného pohybu zboží, práce, služeb a kapitálu. Skrz výhody členství v EU má Spojené království vysoký počet investorů na jejím území a obchodních dohod, dále vysokou míru ochrany spotřebitele na úrovni EU, výhody plynoucí ze společné obchodní politiky, vyšší růst HDP. V rámci negativní sémantické konotace autoři zmiňují nevýhody odchodu z EU, strašení z kolapsu ekonomiky při odchodu Spojeného království z EU, nevýhody alternativních členství ve Světové obchodní organizaci, Evropské sdružení volného obchodu a dalších organizací. Kritika následného vztahu s EU podle různých modelů po odchodu. Kategorie se týká také veškerého průmyslu a investic navázaného na EU.	UPE(číslo pořadí kódu)+	UPE(číslo pořadí kódu)-	
Kód UP	Kód E		Zaměstnanost	UPF(číslo pořadí kódu)+	UPF(číslo pořadí kódu)-
	Kód F		Bezpečnost	UPG(číslo pořadí kódu)+	UPG(číslo pořadí kódu)-
	Kód G				

Tabulka 6: Protokol vybraných kódů programového článku *Vote Leave, lose control* z úvodní kapitoly článku

Text ve studii	Kategorie	Podkategorie	Sémantická konotace	Kód
<i>Nemůžeme si však být jisti, jak vysoké mohou být škody po odchodu a v jaké míře ovlivní růst HDP, obchod, investice, pracovní místa, ceny a mzdy, protože to lze posoudit pouze tehdy, když představitelé kampaní Leave určí, které alternativy vyjednávání po odchodu z EU skutečně navrhnou. Neochotně to dělají, protože vědí, že jakákoli z alternativ by bylo obtížné vyjednat, trvalo by to mnoho let, než se do cíle dohodou, a v každém případě by to Británii stálo draho.</i>	Užitární přístup	Ostatní	Negativní	m(UPK44-)
	Užitární přístup	Obchod a ekonomika	Negativní	m(UPE45-)
	Užitární přístup	Obchod a ekonomika	Negativní	m(UPE46-)
	Užitární přístup	Obchod a ekonomika	Negativní	m(UPE47-)
	Užitární přístup	Zaměstnanost	Negativní	m(UPF48-)
	Užitární přístup	Obchod a ekonomika	Negativní	m(UPE49-)
	Užitární přístup	Zaměstnanost	Negativní	m(UPF50-)
	Stranická příslušnost	Informace o kampaních Leave a její kritika	Negativní	m(SPM51-)
	Stranická příslušnost	Informace o kampani Leave a její kritika	Negativní	m(SPM52-)
	Užitární přístup	Ostatní	Negativní	m(UPK53-)
	Užitární přístup	Ostatní	Negativní	m(UPK54-)
	Užitární přístup	Obchod a ekonomika	Negativní	m(UPE55-)

AUTOMATIZACE A SOFTWARE

- Mnoho nástrojů usnadňujících práci
 - Atlas.ti
 - R studio
 - SPSS

DISKURZIVNÍ ANALÝZA

- „studium lidských významotvorných praktik, mezi které lze kromě verbální komunikace zařadit také obrazová média (film, plakáty, reklamní billboardy) či jakoukoliv jinou lidskou aktivitu spadající do široké kategorie neverbální komunikace“ (Beneš 2008)
- Jazyk jako svébytný fenomén
- Nezkoumá pravdivost a objektivitu textu, a jestli se shoduje s realitou
- Nejedná se o konkrétní přístup!
 - spíše nadřazeným pojmem tvořeným sérií interdisciplinárních přístupů, které mohou zkoumat různé sociální domény (Jørgensen a Phillips 2002)

DISKURZIVNÍ ANALÝZA II

- zkoumá, jakým způsobem lidé skrze text **konstruují smysl a význam** objektů a aktivit sociálního světa
- **Cíl** -> uchopit způsob, jakým je realita sociálně konstruována skrze jazyk a významotvorné praktiky

DISKURZ

- Není složen jen z textových data
- Podílí se na vzniku „sociálních realit“

MNOHO DRUHŮ/PŘÍSTUPŮ/NÁSTROJŮ

- Drulák zmiňuje
 - **Kritická analýza diskurzu**
 - Sociolanořpsychologická
 - Promluva, jednání, text, řeč
 - Zaměření na lingvistiku, rétoriku
 - Foucaultovská
 - kontinentální/poststrukturalistická disk. an.
 - téma (MV) – vztah mezi identitou a zahraniční politikou

KRITICKÁ DISKURZIVNÍ ANALÝZA

- Vychází ze strukturalismu a post-strukturalismu -> náš přístup k realitě je vždy zprostředkován skrze jazyk (Jørgensen a Phillips 2002)
- Odlišné mechanismy produkují specifické výsledky
 - Mechanizmy jsou odrazem reality a zároveň ji utvářejí
- Zkoumá sociální efekty textů
- Kořeny – frankfurtská škola
 - Role diskurzu ve vztahu k moci – vytváření, reprodukce, zneužití
 - soustředí na způsob, jakým diskurz reprodukuje společenskou dominanci
- hledá cestu ke zmírnění či eliminaci těchto škodlivých efektů, k emancipaci utlačovaných a vyloučených

JAK TO FUNGUJE V PRAXI?

JAK TO FUNGUJE V PRAXI?

- Diskurzivní analýza – James Paul Gee
 - Aplikace na videa Islámského státu ve snaze zjistit jak ve videích vyžívá dětské vojáky a co se tím snaží říct

JAMES PAUL GEE

- Svou metodu označuje jako „thinking device“
- vychází z přesvědčení, že veškerá naše sdělení - cokoliv píšeme či říkáme, jsou tvořena sedmi různými oblastmi reality
- Podporuje aplikaci i na netextové soubory

PŘÍSTUP JAMESE PAULA GEEHO

○ Sedm realit zkoumání

1. Vytváření **významu**
2. Vytváření **aktivit**
3. Vytváření **identit**
4. Vytváření **vztahů**
5. Vytváření **politik**
6. Vytváření **spojitostí**
7. Vytváření **znakových systémů a vědění**

- 1. Vytváření významu
- Tato oblast se věnuje způsobu, jakým jsme zvoleným jazykem či samotným výrazem **zvýznamnili určité položky projevu**. Jsme tak schopni zdůraznit situace, činy či objekty, nebo naopak jiné upozadit. Můžeme se proto například ptát:
- **Jaké části textu jsou zvýznamněny? Čemu zvolený jazyk přikládá význam? Jakými prostředky je tak činěno?** (Gee 2005).
- 2. Vytváření aktivit
- V projevu je často popisován děj, jazykem tedy **vytváříme a popisujeme aktivity** – ty jsou pak připisovány identitám vystupujícím z textu. Ptáme se tedy:
- **Které akce zvolený jazyk vytváří nebo popisuje? Jaký je děj a jaké aktivity děj konstruuje? Jaké činnosti převažují?** (Gee 2005).

○ 3. Identity

- Skrz slovní projev také **konstruujeme identity, role či pozice**. Tímto způsobem můžeme rámovat sebe, ostatní jedince či instituce. Vykonstruovanou identitu poté opatřujeme také hodnotovým rámcem, souborem aktivit a formou vědění.
- **Jaké identity zvolený jazyk vytváří? Jaké přisuzuje mluvčí ostatním a jaké sobě?** (Gee 2005).

○ 4. Vytváření vztahů

- Skrz jazyk budujeme **sociální vztahy**. Užítí různých druhů jazyka může odlišovat vztah, který chci navázat (např. formální vs. neformální jazyk). Pomocí jazyka také charakterizujeme, **jak vztahy které máme, tak ty, které bychom rádi vytvořili** – to se může týkat jiných osob ve zkoumaném textu, ale také čtenářů. Dále jsme jimi schopni vyjádřit, jaké postoje zaujímáme vzhledem ke skupinám, osobám, ale také událostem.
- **Jaké vztahy použitý jazyk vytváří? S kým se vztah pokouší navázat?** (Gee 2005).

ANALÝZA - ZVÝZNAMŇOVÁNÍ

- **Hrozba a odpověď na ni**
 - „**Islám je pod útokem Židovského křižáka**“
 - budeme s vámi **bojovat**, vy skončíte poražení“ (dítě; 5)
- **Budoucnost, poslání, výchova**
 - „... toto bude generace, která **znovu získá** mešitu al-Aqsá. Bude to generace, která **pokoří Řím**, Insha'Allah // bude-li to vůle boží. Bude to generace, která **vybuduje Islámský stát**“ (mluvčí; 12)

ANALÝZA - IDENTITY

○ **Bojovník/válečník**

- „přijdou dny, kdy budou Alláhem postaveni na bojové linie“ (mluvčí; 12)
- Hodně vizuálně

○ **Lvíčata chalífátu**

- „... a končí v dár al-Islám, u nohou lvíčat chalífátu.“ (mluvčí; 15)

○ **Popravčí**

- „...nad **mrtvolami** nevěřících, které ponížene leží **u nohou** těchto **mladých mudžahedínů**.“ (mluvčí;16)
- „Budu tím, kdo **vás popraví, kuffar**. Budu mudžahedínem, insha´allah.“ (dítě;16)

ANALÝZA - AKTIVITY

○ Spojené s **bojem**

- „ **dobudeme Řím**“ (dítě; 3)
- „Z boží vůle, budeme s vámi **bojovat**, vy skončíte poraženi!“ (dítě; 5)
- „my, lvíčata chalífátu, vás zabijeme...“, (dítě; 3)
- „...přijdou dny, kdy budou **postaveni na bojové linie**, kde budou **bojovat** s nevěřícími ...“ (mluvčí; 12)
- „...děti chalífátu **potřísní své náboje krví**...“ (Dabiq)

○ Aktivity spojené s **výzvami muslimům**

- „Ó otroci Alláha, **přidejte se k džihádu**“ (dítě, 10)

KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

- **Typ videa** – pozorováním během sběru dat bylo zjištěno, že videa produkována Islámským státem lze rozdělit do tří kategorií, předpoklad byl potvrzen během analýzy v realitě aktivit (přičemž není vyloučen přesah do více než jedné kategorie)
 - Násilná – materiály v nichž se dítě pod hlavičkou IS dopouští páčání násilí
 - Výcviková – materiály zobrazující fyzický a vojenský výcvik dětí
 - Výuková – materiály zobrazující výuku dětí
- **Zobrazení dítěte** – tyto kategorie byly vytvořeny poté, co byla provedena diskursivní analýza, a to na základě zjištěných identit. Podmínkou pro vznik těchto rámců byla možnost jejich vizuálního identifikování.
 - Dítě jako voják
 - Dítě je oblečeno do uniformy, či stejnokroje, učí se operovat se zbraní, střelbě, či základům taktického postupu v terénu
 - Dítě jako cvičenec
 - Dítě podstupuje fyzický výcvik, učí se bojovým uměním.
 - Dítě jako student
 - Dítě jako popravčí – hrdý
 - Dítě po popravě působí hrdě, video glorifikuje čin
 - Dítě jako popravčí – neutrální
 - Dítě je po popravě neutrální, nebo jeho reakce není pro video důležitá
 - Dítě jako mluvčí
 - Dítě jako kazatel

KÓDOVACÍ KNIHA

Číslo proměnné	Název proměnné	Hodnota proměnné	Charakteristika proměnné
1	Typ videa	1	Násilné
		2	Výcvikové
		3	Výukové
2	Zobrazení dítěte	1	Dítě jako voják
		2	Dítě jako cvičenec
		3	Dítě jako student
		4	Dítě jako popravčí - hrdý
		5	Dítě jako popravčí – neutrální
		6	Dítě jako mluvčí
		7	Dítě jako kazatel

KVANTITATIVNÍ ANALÝZA

Typ videa			
Číslo videa	Výcvik	Výuka	Násilí
1	-	-	Ano
2	-	-	Ano
3*	Ano	-	-
4	-	-	Ano
5*	Ano	-	-
6*	Ano	-	-
7*	-	Ano	-
9	Ano	Ano	-
10*	-	Ano	-
12*	Ano		
15*	-	-	Ano
16*	-	-	Ano
17*	Ano	-	-
18*	Ano	Ano	-
19*	Ano	Ano	-
Vzorek 1	7	4	2
Vzorek 2	1	1	3
Celkem	8	5	5

(zdroj: autorka)

KVANTITATIVNÍ ANALÝZY

Zobrazení dítěte							
	Bojovník	Cvičenec	Student	Popravčí - hrdý	Popravčí - neutrální	Mluvčí	Kazatel
1	-	-	-	Ano	-	-	
2	-	-	-	-	Ano	-	
3 ⁺	Ano	-	-	-	-	Ano	
4	-	-	-	-	Ano	-	
5 ⁺	Ano	Ano	-	-	-	Ano	
6 ⁺	Ano	Ano					
7 ⁺	-	-	Ano	-	-	Ano	
9	-	Ano	Ano	-	-	-	
10 ⁺		-	-	-	-	-	Ano
12 ⁺	-	Ano	-	-	-	-	-
15 ⁺	-	-	-	Ano	-	-	-
16 ⁺	-	-	-	Ano	-	-	-
17 ⁺	Ano	Ano					
18 ⁺	-	Ano	Ano	-	-	Ano	-
19 ⁺	Ano	-	Ano	-	-	-	-
Vzorek 1	5	5	3	2	0	4	1
Vzorek 2	0	1	1	1	2	0	0
Celkem	5	6	4	3	2	4	1

(zdroj: autorka)

PŘÍKLADY Z PRAXE II

- Komparace článků zaměřených na ženy v magazínech Islámského státu a al-Káidy
- Kritická analýza diskurzu -> Fairclough a jeho trojdimenzionální přístup

NORMAN FAIRCLOUGH

- Nabízí systematický přístup k analýze zkoumaného materiálu, včetně zdůraznění sociální povahy textu
- **Význam textů nelze určit bez jejich představení v co nejširším kontextu**
- Tři konstruktivní aspekty diskurzu:
 - Diskurz ovlivňuje sociální identitu, subjektivitu nebo typy self (jáství)
 - Diskurz působí na sociální vztahy mezi lidmi
 - Diskurz přispívá ke konstrukci vědění a věření (Fairclough 1992: 64-65, citováno dle Hájek 2014).

TROJDIMENZIONÁLNÍ ANALÝZA

○ Text

- jakýkoli komunikační projev ať už v psané, či mluvené formě
- Textová analýza (popis)

○ Diskurzivní praxe

- Procesy, během kterých je předmět analýzy vyráběn a přijímán publikem - produkce, distribuce, konzumace
- Intertextualita
- Procesní analýza (interpretace)

○ Sociokulturní praxe

- Sociohistorické podmínky, které vedou tento proces
- Sociální analýza (vysvětlení)
 - „*Jak diskurz formuje realitu?*“, „*Co formuje diskurz?*“, „*Je diskurz determinován sociálními strukturami?*“

DISKURZIVNÍ ANALÝZA - SHRNU TÍ

○ Klady

- Široká škála metod – umožňuje vycházet z různých ontologických a epistemologických pozic
- Detailní nástroje
- Fairclough, Gee, Wodak...
- interpretativně orientovaná metodologie - zkoumá význam, který jednotlivci a kolektivy přisuzují realitě, a proces utváření tohoto významu.

○ Zápory

- Neukotvenost „diskurzu“
- subjektivní

TIPY A TRIKY?

- Aneb co bych ráda věděla, než jsem se pustila do psaní
- Metodologie na ostatních katedrách
- Mluvte s lidmi
- Online kurzy
 - <https://www.datacamp.com/>
- Závěrečné práce a jejich posudky
 - Jen z máločeho se naučíte tak moc, jako z negativních poznámek k cizí práci

SHRNUTÍ

- Všechny zmíněné metody se zabývají analýzou textu (nebo lidmi vytvořenými sděleními obecně), jen se zaměřují na odlišné features textu, zajímají je odlišné kontexty a o textu se pokoušejí zjistit odlišné věci

DÍKY!

